

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

1959 · 50 · 2009

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ята секція

**СПРАВА «ШАГІН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF SHAGIN V. UKRAINE)**

(Заява № 20437/05)

Рішення

СТРАСБУРГ

10 грудня 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

10/03/2010

Текст рішення може зазнати редакційної правки.

У справі «Шагін проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), Голова,

Рената Ягер (Renate Jaeger),

Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),

Райт Маруст (Rait Maruste),

Марк Віллігер (Mark Villiger),

Миряна Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska), судді,

Михайло Буроменський (Mykhaylo Buromenskiy), суддя ad hoc, та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), Секретар секції, після наради за зачиненими дверима 17 листопада 2009 року, постановляє таке рішення:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 20437/05), поданою проти України до Суду на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція) громадянином Росії Ігорем Ігоревичем Шагіним (далі — заявник) 1 червня 2005 року.

2. Заявника представляла пані О. Лисак, адвокат, що практикує в Києві. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — п. Юрій Зайцев.

3. Заявник стверджував, зокрема, що судовий розгляд його справи не був відкритим, а деякі заяви високих посадових осіб державних органів, оприлюднені в засобах масової інформації стосовно його справи, несумісні з принципом презумпції невинуватості.

4. 27 березня 2007 року Суд вирішив повідомити Уряд про надходження заяви. Було також вирішено розглядати заяву по суті одночасно з питанням щодо її прийнятності (пункт 3 статті 29). Уряд Росії не заявив про намір реалізувати своє право на участь у провадженні відповідно до пункту 1 статті 36 Конвенції.

ЩОДО ФАКТІВ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник — Ігор Ігорович Шагін, громадянин Росії, 1970 року народження, живе в Києві.

А. Досудове слідство

6. За підозрою в організації групою господарських товариств «ТОП-Сервіс», якою керував заявник, озброєної банди з метою вбивства державних службовців і підприємців, які начебто заважали діяльності цієї групи, було порушено кримінальну справу.

7. 28 квітня 2000 року Подільський районний суд м. Києва видав санкцію на адміністративний арешт заявника строком на дванадцять діб за злісну непокору вимогам працівників міліції.

8. У період з 28 квітня до 10 травня 2000 року заявника допитували і він брав участь у цілій низці слідчих дій як свідок у кримінальній справі (див. пункт 6 вище).

9. 10 травня 2000 року заявника було затримано як підозрюваного, і наступного дня він уперше зустрівся з адвокатами.

10. 19 травня 2000 року прокуратура м. Києва пред'явила заявникові обвинувачення у бандитизмі, а саме — у створенні банди, учасники якої підозрюються у вчиненні восьми вбивств, замаху на вбивство та завданні тяжких тілесних ушкоджень.

11. 18 квітня 2001 року досудове слідство було оголошено закінченим і заявникові було надано можливість ознайомитися з матеріалами справи.

12. 26 червня 2001 року слідство було відновлено і заявникові пред'явили нові обвинувачення. Окрім бандитизму, йому пред'явили обвинувачення у посяганні на життя працівників правоохоронних органів, у замовленні вбивства з корисливих мотивів у зв'язку з виконанням потерпілими службових обов'язків та у вчиненні цих дій повторно організованою групою осіб за його наказами.

13. Того самого дня адвокат заявника звернувся до прокуратури м. Києва зі скаргою, в якій стверджував, що, відновивши слідство у справі, слідчий тим самим незаконно продовжив строк тримання заявника під вартою і порушив його право на захист.

14. 27 червня 2001 року прокуратура м. Києва відхилила вищезазначені скарги, зазначивши, зокрема, що слідство було відновлено у зв'язку з необхідністю проведення додаткових слідчих дій, і що заявникові буде знову надано можливість ознайомитися з матеріалами справи після закінчення слідства.

15. 29 січня 2002 року прокуратура м. Києва визнала необґрунтованими скарги заявника, зокрема, на ненадання йому доступу до графіка ознайомлення з матеріалами справи і до деяких документів, оскільки заявник підписав пояснення, в яких стверджував протилежне.

16. 13 лютого 2002 року заявнику було пред'явлене нове обвинувачення. До пред'явленого йому обвинувачення в замовленні вбивства додано додаткові епізоди.

17. У період з 13 до 15 лютого 2002 року, після задоволення клопотання заявника про подання пояснень стосовно нових обвинувачень, він подав їх у письмовій формі, стверджуючи, що сам став жертвою бандитизму. Натомість 15 лютого 2002 року слідчий запропонував заявнику відповісти на його запитання, оскільки, на думку слідчого, пояснення заявника не стосувалися суті пред'явлених обвинувачень. Заявник пояснив, що відповідь на запитання одразу після того, як напише свої пояснення, і попросив не заважати йому повною мірою скористатися такою можливістю. Того самого дня слідчий оголосив про закінчення слідства, визнавши пояснення заявника такими, що не мають стосунку до слідства. Адвокат заявника поскаржився на це прокуророві Києва, але той підтвердив правомірність дій слідчого.

18. 30 вересня 2002 року справу було направлено на розгляд до Апеляційного суду м. Києва (далі — Київський апеляційний суд). Надалі заявника представляли у справі принаймні двоє професійних адвокатів.

В. Судовий розгляд

19. Проведення в Київському апеляційному суді, який розглядав справу в першій інстанції, тривало з 4 листопада 2002 року до 16 березня 2004 року. Оскільки справа привернула до себе увагу громадськості і суд не мав приміщення, достатньо просторого, щоб умістити всіх бажаних бути присутніми на судовому розгляді, суд орендував приміщення кінотеатру.

20. Однак згодом, 23 травня 2003 року, суд виніс ухвалу про проведення закритих судових засідань, зазначивши таке:

«(...) Судові засідання постійно відвідує особа, яка, з її слів, за дорученням Шагіна І. І. веде на диктофон аудіозапис. На неодноразові зауваження головуючого з цього приводу ця особа не реагує. Крім того, ця особа постійно при собі має пістолет.

Враховуючи об'єм пред'явленого обвинувачення, з метою запобігання розголошенню показань потерпілих і свідків та з метою забезпечення безпеки учасників процесу та свідків, відповідно до рекомендацій, які містяться в пункті 6 постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 року № 10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів, та осіб, які беруть участь у судочинстві», ст. 7, ст. 16 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», (...)

УХВАЛИВ:

подальше слухання кримінальної справи про обвинувачення Шагіна Ігора Ігоровича [та ін.] проводити у закритому судовому засіданні».

21. Згідно з процесуальним законодавством ця ухвала не підлягала оскарженню. Заперечивши той факт, що він комусь доручав здійснювати аудіозапис судових засідань, заявник безуспішно домагався розслідування інциденту і просив суд переглянути своє рішення.

22. Надалі розгляд справи відбувався в закритому судовому засіданні в кінотеатрі.

23. Як свідчить лист від 20 листопада 2003 року, надісланий Київським апеляційним судом місцевому адвокатському об'єднанню стосовно питання, не пов'язаного з цим судовим процесом, заходи безпеки, здійснювані під час судового розгляду, включали, зокрема, залучення щонайменше сімдесяти правоохоронців.

24. Протягом судового процесу показання дали приблизно п'ятдесят п'ять свідків і п'ятнадцять підсудних. Суд розглянув письмові показання приблизно ста свідків, яких було допитано під час досудового слідства і які, однак, не з'явилися на судовий розгляд, а також зізнавальні показання підсудних, отримані під час досудового слідства. Суд також переглянув відеозаписи кількох відтворень обстановки і обставин подій. Він також дослідив велику кількість письмових доказів і висновків експертів, серед яких були такі документи: реєстраційні та установчі документи всіх компаній, які входили до складу групи; їхні договори з усіма іншими компаніями, залученими у процес їхньої комерційної діяльності; висновки за результатами відповідних перевірок, які було проведено в Росії, Білорусі, Латвії та Естонії в рамках надання міждержавної правової допомоги; висновки за результатами перевірки, проведеної Інтерполом, а також велика кількість інших документів.

25. Під час судового розгляду підсудні відмовилися від своїх зізнавальних показань і заявили про свою невинуватість. Вони стверджували, що їх примусили свідчити проти себе і заявника. Суд дослідив їхні скарги на погане поводження під час перебування в міліції (на що заявник не скаржився) і визнав їх необґрунтованими, пославшись, зокрема, на результати проведених стосовно них медичних експертиз, а також на те, що під час розслідування не надходило ніяких скарг з їхнього боку.

26. У процесі судового розгляду заявник заявив клопотання про виклик певних свідків. Серед них був пан Ф., один із співзасновників очолюваних заявником компаній, який, як стверджувалося, мав більше інформації, ніж та, що була ним повідомлена під час досудового слідства, деякі посадові особи митниці, а також директор однієї з російських компаній, який нібито міг підтвердити свої ділові стосунки із заявником. Суд задовольнив клопотання заявника стосовно пана Ф.,

але відхилив інші клопотання. Суд неодноразово викликав пана Ф. у судові засідання, але той не з'явився.

27. Суд першої інстанції встановив, що заявник керував низкою компаній, причетних до фінансових махінацій, і створив банду для захисту своїх бізнесових інтересів.

28. 15 березня 2004 року, визнавши заявника винним в організації банди, за трьома епізодами обвинувачення в замовленні вбивства, а також у підбурюванні до заподіяння тяжких тілесних ушкоджень працівникові правоохоронних органів та посяганні на життя працівника правоохоронних органів суд призначив заявнику покарання у вигляді довічного позбавлення волі.

29. Заявник подав касаційну скаргу, якою оскаржив зазначене вище рішення за цілою низкою питань: допустимість прийнятих судом доказів, відсутність вирішальних доказів щодо кожного епізоду обвинувачення, відмова слідчого продовжувати допит заявника та відмова суду викликати або забезпечити присутність певних свідків. Заявник також поскаржився, що високі посадові особи прокуратури публічно оголосили його винним ще до першого його допиту як підозрюваного у справі і що суд також із самого початку виходив із презумпції його вини.

30. 14 грудня 2004 року за результатами відкритого розгляду справи, заслухавши доводи обвинувачення і захисту та проаналізувавши матеріали справи, Верховний Суд України залишив вирок стосовно заявника без змін. У своїй ухвалі Верховний Суд не розглянув жодного з конкретних питань, порушених у касаційній скарзі. За твердженням заявника, відбулося лише одне засідання Верховного Суду, яке тривало приблизно чотири години.

С. Прес-конференція 10 травня 2000 року та висвітлення її в засобах масової інформації

31. 10 травня 2000 року, одразу після затримання заявника як підозрюваного у кримінальній справі, прокуратура м. Києва організувала прес-конференцію, яку широко висвітлювали засоби масової інформації.

32. 12 травня 2000 року в щоденній газеті «Сьогодні» було опубліковано статтю під заголовком «У столиці заарештовано банду кілерів», у якій повідомлялося таке:

«Прокурор Києва Ю. Г., його перший заступник В. Ш. та перший заступник начальника столичної міліції розповіли [журналістам] про арешт чотирнадцяти членів банди, яка орудувала в місті з 1997 року.

...Як основний замовник, за твердженням правоохоронців, підозрюється директор однієї зі структур «Топ-Сервісу» Ігор Шагін. Його обвинувачують у

восьми «замовленнях», включно із замовленнями вбивства... За виконання злочинів Шагін передав спільникам близько 100 000 доларів готівкою... Прокурор Києва акцентував увагу на тому, що «замовлені» посадові особи переслідувалися бандитами виключно за те, що сумлінно виконували службові обов'язки, а це суперечило планам структури, очолюваної Шагіним...»

33. Того самого дня в щоденній газеті «Факты и Комментарии» було опубліковано статтю під заголовком «Вперше в Києві заарештовано організовану групу вбивць, яка виконувала замовлення на усунення державних чиновників». У статті повідомлялося таке:

«Учора під час брифінгу прокурор Києва Ю. Г. повідомив журналістам, що ... викрито серію замовних вбивств і замахів на вбивство... Заарештовано чотирнадцять членів [організованого злочинного] угруповання, яке брало участь у вчиненні цих злочинів: шість кілерів, три посередники, чотири замовники і постачальник зброї. Серед заарештованих і керівник банди — один з директорів відомої торговельної фірми ТОВ «ТОП-Сервіс» Ігор Шагін. Кілери зізналися, що саме він був замовником замахів...»

34. У статті також наводилися слова першого заступника прокурора м. Києва В. Ш.:

«Тридцятирічний Ігор Шагін... був замовником восьми з дванадцяти встановлених нами епізодів. ...Загалом за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів...»

35. Того самого дня в щоденній газеті «День» було опубліковано статтю під заголовком «Викрито «авторитета на замовлення» (на його рахунку вісім злочинів проти держслужбовців Києва)», у якій повідомлялося таке:

«Замовником восьми злочинів щодо державних службовців, скоєних у період із 1997-го по 2000 рік ..., є директор ТОВ «ТОП-Сервіс», громадянин Росії Ігор Шагін. Про це на прес-конференції учора ... повідомив прокурор столиці Ю. Г.».

36. Того самого дня в щоденній газеті «Киевские ведомости» було опубліковано статтю під заголовком «Смертоносний ТОП-Сервіс», у якій наведено такі слова першого заступника прокурора м. Києва:

«За нашими підрахунками, усього за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів... Фактичним керівником цієї групи був Шагін. Його розпорядження [вбивати] мали систематичний характер».

37. Наведені вище витяги з виступу першого заступника прокурора м. Києва В. Ш. також з'явилися 16 травня 2000 року в статті «Хто стоїть за кілерами», опублікованій у газеті «Вечерние Вести».

38. 15 травня 2000 року в газеті «Свобода» було опубліковано статтю під заголовком «Бізнес на крові», у якій повідомлялося:

«Сенсаційні повідомлення про знешкодження великого бандитського угруповання оприлюднили на минулому тижні голова Державної податкової адміністрації України М. А. та прокурор міста Києва Ю. Г. За 12 заарештованими, з яких, за словами заступника Міністра внутрішніх справ В. М., 6 — професійні вбивці, тягнеться довгий шлейф резонансних злочинів... Керівники «силових» відомств запевняють, що ... державні службовці ... стали жертвами бізнесових апетитів громадянина Росії Ігоря Шагіна, який очолював київське ТОВ «ТОП-Сервіс». Пам'ятаєте симпатичну рекламу на ТВ — «Ой, «Топ-Сервіс», ой, «Топ-Сервіс», люди тут хороші...»? Хороша людина Шагін «замовляв» тих, хто якимось чином заважав реалізації його планів».

39. 18 травня 2000 року в щотижневій газеті «Юридическая практика» було опубліковано статтю під заголовком «Презумпція невинуватості по-українськи», в якій висловлено думку, що заяви посадових осіб державних органів стосовно справи заявника несумісні з принципом презумпції невинуватості. У статті наведено такі слова прокурора м. Києва Ю. Г.:

«Кілеры свідчать, що Шагін замовив кілька замахів на вбивство»; «Ці злочини можна вважати розкритими, хоча слідство ще триває».

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І ПРАКТИКА

A. Гласність судового процесу

40. Стаття 129 Конституції України гарантує гласність судового процесу як одну з основних засад судочинства.

41. У відповідному положенні статті 9 Закону України «Про судоустрій України» зазначено:

«Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, передбачених процесуальним законом. (...) Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за рішенням суду у випадках, передбачених процесуальним законом».

42. Відповідні положення Кримінально-процесуального кодексу передбачають:

«Стаття 20. Гласність судового розгляду

Розгляд справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної таємниці.

Закритий судовий розгляд, крім того, допускається за мотивованою ухвалою суду в справах про злочини осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, в справах про статеві злочини, а також в інших справах з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі, та у разі, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист...»

43. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» передбачає можливість проведення закритого судового розгляду в інтересах безпеки осіб. Згідно зі статтею 16 цього Закону закритий судовий розгляд може проводитися за мотивованою ухвалою суду у випадках, коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист.

44. У пункті 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 18 червня 1999 року № 10 «Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів, та осіб, які беруть участь у судочинстві» зазначено:

«З метою запобігання розголошенню показань потерпілих і свідків, які викривають злочинців, за наявності пов'язаної з цим реальної загрози посягання на їх життя, здоров'я, житло чи майно суди мають розглядати кримінальні справи (особливо про злочини, вчинені організованими групами) в закритому судовому засіданні».

В. Презумпція невинуватості

45. Принцип забезпечення презумпції невинуватості проголошується статтею 62 Конституції України, яку можна знайти в рішенні «Грабчук проти України» (Grabchuk v. Ukraine; № 8599/02, п. 26, від 21 вересня 2006 року).

У статті 2 Кримінального кодексу зазначено:

«Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».

46. Постанова Президії Верховного Суду України від 20 лютого 2004 року № 5 «Про стан здійснення судочинства у 2003 році і завдання на 2004 рік» містить такий пункт:

«Непоодинокі випадки публікацій у засобах масової інформації статей щодо осіб, яких ще не визнано винними у вчиненні злочинів за вироком суду, чим грубо порушуються положення ст. 62 Конституції України. Мали місце публікації заяв, зроблених з метою вплинути на прийняття судом рішення на користь певних осіб».

ЩОДО ПРАВА

I. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКРИТИМ СУДОВИМ РОЗГЛЯДОМ

47. Заявник скаржився, що його право на відкритий судовий розгляд було порушено внаслідок нібито безпідставного позбавлення громадськості можливості бути присутньою на розгляді справи в Київському апеляційному суді з 23 травня 2003 року. Він посилався на пункт 1 статті 6 Конвенції, який у частині, застосовній до цієї справи, проголошує:

«Кожен має право на ... публічний розгляд його справи... [судом]..., який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

A. Щодо прийнятності

48. Уряд стверджував, що ця частина заяви є непринятною, оскільки її подано після спливу шестимісячного строку, який, на думку Уряду, розпочався 23 травня 2003 року, коли суд першої інстанції виніс ухвалу про проведення подальшого розгляду в закритому судовому засіданні.

49. Заявник з цим не погоджувався.

50. Суд наголошує, що згідно з пунктом 1 статті 35 Конвенції він може розглядати лише ті скарги, які було подано впродовж шести місяців від дня постановлення національними органами «остаточного» рішення.

51. Суд зауважує, що ця скарга стосується порушення одного з аспектів права на справедливий судовий розгляд, яке, як стверджується, мало місце під час судового процесу у справі, що завершився винесенням остаточного рішення Верховним Судом України 14 грудня 2004 року.

52. Отже, Суд вважає, що заявник виконав вимогу шестимісячного строку, і відхиляє заперечення Уряду.

53. Суд вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є непринятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. Щодо суті

54. Уряд не подав жодних зауважень стосовно суті справи.

55. Заявник відстоював свою позицію щодо скарги.

56. Суд повторює, що забезпечення відкритості судового розгляду становить основоположний принцип, закріплений у пункті 1 статті 6. Такий публічний характер судового розгляду гарантує сторонам у справі, що правосуддя не здійснюватиметься таємно, без публічного контролю; це також один із засобів підтримання довіри до судів. Здійснення правосуддя і, зокрема, судовий процес набувають легітимності завдяки гласності. Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, гласність, таким чином, сприяє реалізації мети пункту 1 статті 6, а саме — справедливому судовому розгляду, забезпечення якого є одним з основоположних принципів демократичного суспільства у значенні Конвенції (див. рішення у справі «Белашев проти Росії» (*Belashev v. Russia*), № 28617/03, п. 79, від 4 грудня 2008 року, з наведеними посиланнями).

57. Водночас Суд зазначає, що існують винятки з вимоги забезпечення відкритості судового розгляду. Це випливає з тексту самого пункту 1 статті 6, який передбачає, що «преса і громадськість можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах ... національної безпеки в демократичному суспільстві, ... або — тією мірою, що визнана судом суворо необхідною,— коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя». Отже, за статтею 6 іноді може виявитися необхідним обмежити відкритість і публічність процесу для того, щоб, наприклад, забезпечити безпеку свідків чи нерозголошення відомостей про них або сприяти вільному обміну інформацією та думками при здійсненні судочинства (див. рішення у справі «Б. і П. проти Сполученого Королівства» (*B. and P. v. the United Kingdom*), №№ 36337/97 і 35974/97, п. 37, ECHR 2001-III, з наведеними посиланнями).

58. Суд також зауважує, що, незважаючи на супутні проблеми безпеки у звичайному кримінальному процесі, який, звісно, може стосуватися небезпечних злочинців, існує високий рівень сподівань на гласність такого судочинства (див. рішення у справі «Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства» (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*) від 28 червня 1984 року, п. 87, серія А, № 80). Крім того, хоча проблеми безпеки і є загальною рисою багатьох кримінальних процесів, вони рідко виправдовують недопущення громадськості на судові засідання (див. рішення у справі «Ріпан проти Австрії» (*Riepan v. Austria*), № 35115/97, п. 34, ECHR 2000-XII).

59. Суд також наголошує на важливості відкритого судового розгляду кримінальної справи в суді першої інстанції, оскільки розгляд

справи по суті апеляційним судом є обмеженим. Отже, навіть якщо розгляд справи в апеляційному порядку буде відкритим, це необов'язково компенсує ту недостатність гласності, яка мала місце під час розгляду справи в суді першої інстанції (див. згадане вище рішення у справі Ріпана (Riepan), п. 37).

60. Повертаючись до обставин цієї справи, Суд зазначає, що напочатку Київський апеляційний суд вжив виняткових заходів, щоб забезпечити присутність преси і громадськості, було орендовано великий зал, у якому відкриті засідання проходили протягом перших шести місяців, доки 23 травня 2003 року було вирішено розглядати справу в закритому засіданні. Надалі судовий розгляд відбувався в закритому режимі протягом майже десяти місяців.

61. У цій справі Суд має перш за все встановити, чи було недопущення громадськості на засідання Київського апеляційного суду при розгляді ним справи в першій інстанції правомірним заходом з погляду того чи іншого положення, яке передбачає виняток із принципу відкритості судового розгляду, закріпленого в пункті 1 статті 6 Конвенції. Якщо підстав вважати такий захід правомірним не виявиться, потрібно буде з'ясувати, чи можна було закритість судового розгляду справи в суді першої інстанції компенсувати відкритістю її розгляду у Верховному Суді.

62. Суд зауважує, що в ухвалі Київського апеляційного суду від 23 травня 2003 року наведено такі дві підстави не допускати публіку на засідання суду: запобігання розголошенню відомостей про свідків і потерпілих та забезпечення безпеки учасників судового процесу. Єдиним поясненням, наданим стосовно того, що спричинило такі побоювання, було посилення на присутність у залі суду невстановленої особи, яка, як стверджувалося, була озброєна і здійснювала аудіозапис за вказівкою заявника, ігноруючи зауваження суддів.

63. Ураховуючи характер і зміст обвинувачень, пред'явлених заявникові та іншим підсудним, а також широке висвітлення в засобах масової інформації судового процесу в цій кримінальній справі, Суд визнає, що справа була надзвичайно значущою для громадськості.

64. Суд також зауважує, що місце проведення судового розгляду було досить придатним для того, щоб розмістити велику кількість присутніх (див. пункт 19 вище), і, як видається, було вжито належних заходів для забезпечення порядку в залі судового засідання (див. пункт 23 вище).

65. Суд повторює, що міркування безпеки можуть, хоча й рідко, виправдовувати недопущення громадськості на судові засідання (див. пункт 58 вище). Однак такі міркування безпеки повинні бути достатньо переконливими і повністю поясненими. Єдиною конкретною підставою, наведеною судом першої інстанції на виправдання недопущення громадськості, було посилення на присутність якогось громадянина, який

здійснював аудіозапис процесу і був озброєний. Але невідомо, чому через цю одну особу виникла потреба недопущення громадськості: для вирішення будь-яких питань безпеки, які виникли через присутність цієї особи, можна було вжити менш масштабних заходів — наприклад, вивести її із залу судових засідань. Інші аргументи суду першої інстанції — посилення на необхідність не допустити розголошення показань свідків і потерпілих та загальне посилення на безпеку учасників процесу — не були пояснені національними судами і Урядом у відповідному контексті чи іншим чином під час провадження в Суді. Суд визнає, що не було наведено підстав, які могли б виправдовувати позбавлення громадськості можливості бути присутньою протягом усього процесу в суді першої інстанції.

66. Суд не вважає, що відкритість розгляду справи у Верховному Суді компенсувала закритість її розгляду в суді першої інстанції. Адже на практиці такий перегляд справи був незрівнянно вужчим за розгляд у суді першої інстанції, оскільки під час провадження в апеляційній інстанції не було повторного заслуховування та допиту свідків і було проведено лише одне засідання (див. пункти 19, 24 і 30 вище).

67. Беручи до уваги викладене вище, Суд доходить висновку, що у зв'язку з незабезпеченням публічного розгляду справи заявника мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

II. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 2 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

68. Заявник скаржився, що заяви про його вину, зроблені в засобах масової інформації посадовими особами державних органів до того, як його було засуджено судом, вплинули на громадську думку та наперед визначили результат вирішення справи. Він посилався на пункт 2 статті 6 Конвенції, який передбачає:

«Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку».

A. Щодо прийнятності

1. Вичерпання національних засобів юридичного захисту

69. Уряд стверджував, що заявник повинен був учинити проти відповідних державних посадових осіб цивільний позов про відшкодування шкоди, заподіяної ствердженням наклепом, що, на думку Уряду, було ефективним засобом юридичного захисту, яким треба було скористатися за тих обставин.

70. Заявник спростовував цей аргумент.

71. Суд повторює, що презумпція невинуватості — як і гарантії пункту 3 статті 6 — вважається окремою гарантією справедливого судового розгляду кримінальної справи, порушеної щодо особи (див. пункт 81 нижче). Суд зауважує, що в цій справі заявник мав можливість звернутися з такою скаргою до судів, які розглядали його кримінальну справу, і він зробив це (див. обставини справи в пункті 29 вище; для порівняння див. ухвали у справах «Ксенцов проти Росії» (Ksenzov v. Russia), № 75386/01, від 27 січня 2005 року, і «Коваль проти України» (Koval v. Ukraine), № 65550/01, від 10 грудня 2002 року).

72. Суд не виключає, що засіб юридичного захисту, на який послався Уряд, можливо, міг би виявитися ефективним. Втім, якщо доступними є кілька засобів юридичного захисту, заявник не зобов'язаний використовувати більш як один засіб (див. рішення у справі «Каракі проти Угорщини» (Karako v. Hungary), № 39311/05, п. 14, від 28 квітня 2009 року, з наведеними посиланнями).

73. Отже, цю скаргу не можна оголосити неприйнятною на підставі невичерпання національних засобів юридичного захисту.

2. Дотримання вимоги шестимісячного строку

74. Як альтернативний аргумент на додаток до свого заперечення стосовно невичерпання засобів юридичного захисту Уряд посилався на те, що заявник подав цю скаргу після спливу шестимісячного строку. Заявник з цим не погоджувався.

75. З огляду на свої висновки в пунктах 71 і 73 вище, Суд вважає, що стосовно заявника перебіг шестимісячного строку, для цілей пункту 1 статті 35 Конвенції, почався з 14 грудня 2004 року, коли Верховний Суд виніс остаточне рішення в порушеній проти заявника кримінальній справі.

76. Суд зауважує, що заявник подав до Суду свою заяву 1 червня 2005 року, тобто в межах встановленого строку.

77. Тому Суд відхиляє і це заперечення Уряду.

78. Суд також вважає, що ця частина заяви не є явно необґрунтованою у значенні пункту 3 статті 35 Конвенції і не є неприйнятною з якихось інших підстав. Отже, вона оголошується прийнятною.

В. Щодо суті

79. Висунувши наведені вище заперечення проти прийнятності цієї скарги, Уряд не подавав доводів щодо її суті.

80. Заявник відстоював свою позицію щодо скарги.

81. Суд повторює, що принцип презумпції невинуватості, закріплений у пункті 2 статті 6 Конвенції, є одним з аспектів права на справедливий судовий розгляд кримінальної справи, гарантованого пунктом 1 статті 6 (див. рішення у справі «Альне де Рібемон проти Франції» (*Allenet de Ribemont v. France*) від 10 лютого 1995 року, п. 35, серія А, № 308). Цей принцип не лише забороняє передчасне висловлення думки самим судом про те, що особа, «яку обвинувачено у вчиненні злочину», є винною, тоді як це ще не доведено відповідно до закону, а й поширюється на заяви, що їх роблять інші державні посадові особи стосовно проваджень, що тривають, у кримінальних справах і які спонукають громадськість до думки про вину підозрюваного та визначають наперед оцінку фактів компетентним судовим органом (див. висновки з відповідної практики Суду, наприклад, в рішенні у справі «Хужин та інші проти Росії» (*Khuzhin and Others v. Russia*), № 13470/02, п. 93, від 23 жовтня 2008 року). Достатньо мати — навіть за відсутності будьякого формального висновку — певні підстави припускати, що відповідна посадова особа вважає обвинуваченого винним (див. рішення у справі «Бюмер проти Німеччини» (*Bohmer v. Germany*), № 37568/97, п. 54, від 3 жовтня 2002 року). У цьому зв'язку Суд наголосив на тому, як важливо державним посадовим особам добирати слова, оприлюднюючи свої заяви ще до судового розгляду справи, порушеної проти особи, та визнання її винною в тому чи іншому злочині (див. рішення у справі «Дактарас проти Литви» (*Daktaras v. Lithuania*), № 42095/98, п. 41, ECHR 2000X). Таким чином, слід принципово розрізняти повідомлення про те, що когось лише підозрюють у вчиненні злочину, та чітку заяву, зроблену за відсутності остаточного вироку, про те, що особа вчинила злочин (див. рішення у справі «Ісмойлов та інші проти Росії» (*Ismoilov and Others v. Russia*), № 2947/06, п. 166, від 24 квітня 2008 року). Чи порушує заява державної посадової особи принцип презумпції невинуватості — слід визначати в контексті конкретних обставин, за яких було зроблено таку заяву (див. згадане вище рішення у справі Дактараса (*Dektaras*), п. 43).

82. Крім того, з'ясовуючи, чи становить оскаржувана заява державної посадової особи порушення пункту 2 статті 6, Суд не надає вирішальної ваги характерові чи результатам подальшого судового процесу. Наприклад, Суд визнав наявність порушення пункту 2 статті 6 Конвенції навіть у кримінальних справах, у яких національні суди закрили провадження у зв'язку із закінченням строку давності,

заявника виправдали, а вирішувати питання вини взагалі не було потреби (див. згадане вище рішення у справі Альне де Рібемона (Allenet de Ribemont), п. 35).

83. Суд наголошує, що пункт 2 статті 6 Конвенції не може завадити відповідним органам інформувати громадськість про перебіг розслідування в кримінальних справах, адже це суперечило б праву на свободу вираження поглядів, проголошеному статтею 10 Конвенції. Однак він зобов'язує робити це з усією необхідною обережністю та обачністю, щоб дотримати принцип презумпції невинуватості (див. згадане вище рішення у справі Альне де Рібемона (Allenet de Ribemont), п. 38). Водночас слідчі та правоохоронні органи не несуть відповідальності за дії засобів масової інформації (див. рішення у справі «Ю. В. та інші проти Туреччини» (Y. V. and Others v. Turkey), № № 48173/99 і 48319/99, п. 48, від 28 жовтня 2004 року).

84. Повертаючись до обставин справи, що розглядається, Суд зауважує, що деякі високі посадові особи прокуратури, міліції та податкової адміністрації зробили заяви стосовно порушеної проти заявника кримінальної справи на самому початку провадження та в контексті, не пов'язаному з ним, а саме — на пресконференції, організованій прокуратурою м. Києва.

85. Оцінюючи зміст оскаржуваних заяв, Суд, за відсутності пояснень Уряду, може спиратися лише на низку публікацій у пресі, оскільки не має у своєму розпорядженні ані стенограми згаданої вище пресконференції, ані пресрелізів, які, можливо, були видані організаторами. Щоб уникнути помилкового прийняття журналістських інтерпретацій за автентичні слова відповідних посадових осіб державних органів, Суд обмежить оцінку заяви першого заступника прокурора Києва В. С., яку однаково процитували три різні газети (див. пункти 34, 36 і 37 вище). Її зміст такий: «За нашими підрахунками, усього за виконання «замовлень» кілери одержали від Шагіна близько 100 тисяч доларів... . Фактичним керівником цієї групи був Шагін. Його розпорядження [вбивати] мали систематичний характер».

86. На думку Суду, зазначена заява свідчить про те, що той, хто її озвучив, вважав установленим фактом те, що заявник замовляв і оплачував убивства, хоч єдине, у чому він був не таким упевненим,— це точна сума, сплачена за вбивства. Отже, ця заява, яку було зроблено задовго до складання обвинувального висновку у справі заявника, стосовно винуватості заявника у вчиненні злочинів, поперше, спонукала громадськість до думки про його вину і, подруге, визначала наперед оцінку фактів відповідним судовим органом.

87. Таким чином, мало місце порушення пункту 2 статті 6 Конвенції.

III. ІНШІ СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

A. Інші скарги про порушення статті 6 Конвенції

88. Заявник також скаржився за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що судовий процес у його справі не був посправжньому змагальним, а обвинувальний вирок здебільшого ґрунтувався на доказах, які не було розглянуто в судовому засіданні. Він також скаржився, посилаючись на підпункти «а», «b», «с» і «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, що його не було негайно поінформовано про висунуті йому обвинувачення, що він не мав доступу до адвоката на початковому етапі розслідування, що його обмежували в праві на подання своїх доводів слідчому та в ознайомленні з матеріалами справи і що він не мав змоги поставити запитання деяким свідкам у судовому засіданні.

89. Втім, беручи до уваги всі наявні матеріали та оцінюючи оскаржувані питання в межах своєї компетенції, Суд визнає, що вони не містять ніяких ознак порушення прав і свобод, проголошених положеннями, на які посилався заявник.

90. Отже, ця частина заяви є явно необґрунтованою і має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

B. Скарги про порушення інших положень Конвенції

91. Заявник скаржився за статтею 3 Конвенції, що після його затримання 28 квітня 2000 року він зазнав поганого поводження під час перебування в міліції.

92. Суд зазначає, що заявник ніколи не звертався з цією скаргою до національних органів відповідно до процесуального законодавства. Тому Суд відхиляє її, оскільки заявник не вичерпав національних засобів юридичного захисту, як цього вимагає пункт 1 статті 35 Конвенції.

93. Крім того, посилаючись на це саме положення, заявник скаржився на умови тримання його під вартою у період з 28 квітня до 7 травня 2000 року.

94. Навіть припускаючи на користь заявника, що він справді не мав ефективних засобів юридичного захисту стосовно цієї скарги, Суд зазначає, що заяву подано приблизно через п'ять років після того, як оскаржувана ситуація припинила існувати. Тому Суд відхиляє цю скаргу як подану після спливу шестимісячного строку, встановленого пунктом 1 статті 35 Конвенції.

95. Насамкінець, посилаючись на підпункт «с» пункту 1 і пункт 4 статті 5 Конвенції, заявник скаржився на те, що тримання його під

вартою у період з 28 квітня до 10 травня 2000 року було, за його словами, незаконним і що не здійснювався судовий контроль такого заходу.

96. Суд зазначає, що заявник був засуджений судом першої інстанції 15 березня 2004 року. Після цієї дати, для цілей Конвенції, він став особою, засудженою компетентним судом, як це передбачено підпунктом «а» пункту 1 статті 5 Конвенції, і, отже, перестав бути затриманим у зв'язку з розслідуванням і судовим розглядом у значенні підпункту «с» пункту 1 статті 5 (див. ухвалу у справі «Івахненко проти Росії» (Ivakhnenko v. Russia), № 12622/04, від 21 жовтня 2008 року, з наведеними посиланнями). Заяву було подано до Суду 1 червня 2005 року, тобто більш як через шість місяців після закінчення попереднього ув'язнення, включно із згаданим вище періодом.

97. Отже, цю скаргу було подано із запізненням, і вона має бути відхилена відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

98. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

A. Шкода

99. Заявник вимагав відшкодування моральної шкоди в розмірі 200 000 євро.

100. Уряд заперечував проти цієї вимоги.

101. Суд вважає, що заявник, найімовірніше, зазнав моральної шкоди, зокрема у зв'язку з порушенням презумпції невинуватості, і що сам висновок про порушення не може служити достатньою компенсацією цієї шкоди. Керуючись принципом справедливості, Суд призначає йому за цим пунктом 2000 євро.

B. Судові та інші витрати

102. Заявник не вимагав відшкодування судових та інших витрат. Тому Суд не присуджує відшкодування.

С. Пеня

103. Суд вважає, що пеня в разі несвоєчасної виплати має визначатися на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткові пункти.

За цих підстав Суд одноголосно

1. Оголошує скарги стосовно закритого судового розгляду справи заявника та стверджуваного порушення його права на презумпцію невинуватості прийнятними, а решту скарг у заяві — неприйнятними.
2. Постановляє, що мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції у зв'язку з незабезпеченням публічного розгляду.
3. Постановляє, що мало місце порушення пункту 2 статті 6 Конвенції.
4. Постановляє, що:
 - а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна виплатити заявникові 2000 (дві тисячі) євро на відшкодування моральної шкоди разом з відшкодуванням будь-якого податку, якщо такий стягується; ця сума має бути конвертована в національну валюту держави-відповідача за курсом, чинним на день здійснення платежу;
 - б) зі спливом зазначених вище трьох місяців і до остаточного розрахунку на названу суму нараховуватиметься простий відсоток у розмірі граничної позичкової ставки Європейського Центрального банку, чинної у період несплати, плюс три відсоткові пункти.
5. Відхиляє решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 10 грудня 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕНИ
Голова